

1

Și el când dansează, doarme

– Cu plecăciuni, maestre! Mă bucur să te revăd. Așa l-a întâmpinat pe cel ce avea, în mica lor urbe, reputația de gânditor, amicul său, un literat jovial. – Te-ai cam dat la fund. Care îți mai e viața?

– Ca să fac economie de amabilități, îți spun doar că și eu sunt la fel de bucuros. Care îmi mai e viața? Simplu. Oricât de abstras și cu capul în nori ți-oi fi putut părea, voi fi apărând altora, oricât de absorbit în gândirea pură, acolo unde stările și dinamica eului meu, mai bine zis ale coloniei mele de euri s-ar fi stins ori s-ar fi retras în invizibil și inaudibil... Scuză-mi aparenta prețiozitate (...)

– Nicio problemă, maestre, specialitatea casei, cunoaștem virtuțile și servituțile jargonului „tehnic” (și desenă în aer, cu membrele superioare dansând o bătăută din buricele degetelor ciripitoare, semnele punerii între ghilimele, semne de ironie și de respect, în indiviziune, însoțite de tot ce mai putea face semn – cu ochii, cu fața întregă, cu torsul – către acele semne, iarăși în indiviziune: mare jucător de ambiguitate e trupul literatului jovial!)

– (...) Așadar, în pofida imaginii în care m-au imobilizat, m-au împietrit (...)

– Început de statuie, de statuă, Maestre! *Tel qu'en lui-même l'éternité le change*, cum zice Mallarmé.

– (clipind ca pentru a-l pune între ghilimele, între paranteze) semenii, află că mă obsedează și pe mine, tot mai mult cu trecerea

timpului, ca pe orice muritor îngândurat și îngrijorat de sine, întrebările pe care orice om demn de acest nume nu poate să nu și le pună, la ceas de încercare, de cumpănă și de răspântie, în chip cu totul natural: de unde vin, unde mă duc, ce sens are trecerea mea pe lumea de-aici, ce fac eu, ce îmi este hărăzit să fac pe acest pământ sau ce plan s-o fi urmărind cu mine... Și altele asemenea, unele mai „tehnic” filosofice, ai auzit (!) ghilimelele, precum cele formulate de Kant în *Logica* sa: (1) Ce pot să știu? (2) Ce trebuie să fac? (3) Ce pot spera? (4) Ce este omul?

– Nu-ți fie cu supărare. Eu unul n-aș zice că orice om și într-un chip cu totul natural își pune astfel de întrebări. Cred că și le pune cu precădere moștenitorul sentimentului iudeo-creștin al păcatului și derelictiei, al căderii și părăsirii; moștenitorul sentimentului de libertate cu care omul ar fi fost dăruit de Creatorul său – o libertate care responsabilizează creatura infinit, incontestabil, dezesperant; moștenitorul unui concept al Timpului abstract-omogen supranumit generic timp aristotelician. Scrie în *Facerea* (3: 23-24): „De aceea l-a scos Domnul Dumnezeu din grădina cea din Eden, ca să lucreze pământul, din care fusese luat. Și izgonind pe Adam, l-a așezat în preajma grădinii celei din Eden, și a pus heruvimi și sabie de flacără vâlvâitoare, să păzească drumul către pomul vieții”. Memorabile sunt și cuvintele Ecclesiastului, fiul lui David, rege în Ierusalim: „Deșertăciunea deșertăciunilor, toate sunt deșertăciuni!” Sau: „Totul este deșertăciune și vânare de vânt și fără nici un folos sub soare”. Ce să mai zicem de strigătul lui Iisus, în ceasul al nouălea după răstignire: „*Eli, Eli, lama sabahtani, adică: Dumnezeul Meu, Dumnezeul meu, pentru ce M-ai părăsit?* (Matei 27:46).

Voi fi căzut și eu în pedanterie? Iertare!

– Care-i problema? Zii mai departe.

– Păi, ca să nu mergem prea departe geografic și istoric, ți-aș aminti de niște ziceri celebre ale lui Montaigne, european de-al nostru, din *Eseuri*. Calmante, ele dezangoasează. Sunt un bun

antidot la întrebările care zici că te vizitează tot mai des și despre care presupui, poate fără deplină îndreptățire, că are a și le pune orice om...

– S-auzim!

– *Notre grand et glorieux chef d'oeuvre, c'est de vivre à propos.* Apropo, à propos înseamnă la timp, la momentul potrivit, în acord cu...

– Mulțumesc pentru explicație, de altfel perfect superfluă, cum bine cred că știi sau cel puțin așa-mi place să presupun. Asta-i tot?

– Mai e ceva: *Quand je danse, je danse; quand je dors, je dors...*

– Simple formule de bravadă simpatică și de înțelepciune un pic ostentativă. Formule, pe de altă parte, înadins și inevitabil banale, cum stă bine înțelepciunii. Le străbate totuși o aluzie discret răutăcioasă la adresa noastră, a celorlalți, stătători sub vremi, supuși timpului care curge și roade și spală, robiți împrejurărilor și predați nevoițelor. Neliberi, noi aștilalți, și neștiutori de potrivirea fără rest cu momentul, de completa disponibilitate și comunicare cu marea petrecere procesivă a totului, căreia nu ne-am pricepe, hărțuiți cum suntem de succesiunea și separația devoratoare, să-i răspundem și să-i corespundem cu toată ființa noastră.

– Îmi îngădui să-ți atrag atenția, maestre, că vechea înțelepciune chineză nu este defel obsedată de problema Sensului vieții și morții, și încape, întreagă, în *vivre à propos*. O predis pune către această viziune de-dramatiza(n)tă a existenței însași limba ei – străină de conjugare și deci de timpurile verbelor, ca și de conceptul general al Timpului și al opusului său, Eternitatea; o limbă prin excelență a procesivității surprinse în amonte de sciziunea subiect-obiect, a cărei victimă rămâneți, voi filosofii, orice ați face. Am citit de curând o carte pe această temă, puțin extravagantă, ce-i drept, care prezintă gândirea daoistă din corpusul

Zhuangzi ca pe o alternativă la viziunea heideggeriană din *Sein und Zeit*.

– Vrei să sugerezi că ar fi cazul să facem schimb?

– Nu. Trocul ar fi nu doar imposibil, ci și inutil. Altceva putem face. Tradiția noastră filosofică își are gramatica ei generativă și transformațională, centrul ei caracteristici de iradiere și condensare problematică. Își are inconștientul, nediscutatul și neinterogatul ei, și pe acest soclu se înalță conștiința sa de sine, discuțiile și interogațiile sale constituționale. Să ne gândim la locurile comune ale reflexiei și percepției speculare, ale Timpului care degradează și distruge, ale Omului muritor care tânjește după o patrie pierdută... Gândirea chineză se organizează în jurul altor motive inspiratoare și al altor presupoziii: respirația, ființa sezonieră cuplată la alternanța procesivă a anotimpurilor, spontaneitatea (*sponte sua*), fondul de imanență inepuizabil al realului... Odată „alegera” făcută, unele căi ale gândirii sunt blocate, *parti pris*-urile sale se îngroapă în solul a ceea ce nu mai este (de) gândit nici (de) spus, anumite probleme nu se mai pun, nu mai au a se pune, căci cad în afara orizontului de interogație și tematizare pe care l-a deschis acea „alegere” de altfel involuntară și inconștientă. Nu este vorba de-a face schimb de alegeri fondatoare, ca într-un soi de cadril, de parcă undeva jos de tot, la rădăcină, noi ne-am chinezifica, iar chinezii s-ar europeniza.

– Și atunci?

– Putem încerca – exercițiu de gândire și de imaginație – să ne situăm în perspectiva chineză (...)

– Dacă există așa ceva.

– (...) pentru a lumina mai bine propria noastră rădăcină, inconștientul nostru particular, propria noastră contingență destinală – o contingență pe care, nemaichestionând-o, am sfârșit prin a o necesita-naturaliza ca și cum ar fi expresia unei necesități raționale a firescului. Ne-am da seama, în orice caz, că întrebările care ziceai că te obsedează ca pe oricine urcă și din această

rădăcină, că ele nu se pun Omului cu majusculă, dintotdeauna și de pretutindeni. Și cred că această experiențiere de *altceva*, de *altfel*, efectuată la un nivel atât de profund, este de natură să ne îmbogățească. Cine știe, poate dăm peste vreo comoară îngropată sub cenușa căminului nostru, într-un ungher prăfuit, ca în parabola hasidică pe care te-am auzit adeseori, maestre, povestind-o.

– Nu e bine să te joci cu rădăcina. Riști s-o faci atât de curioasă cu privire la conținutul ei ocultată prin ulterioare necesități și naturalizări retrospective încât să se extragă din solul întunecat și umed pentru a se examina la lumina uscăcioasă a zilei.

– Să zic și eu, atunci, că raționalizarea în exces a metaforei rădăcinii riscă să facă stearpă discuția noastră. Prefer, de aceea, să te mai țin un pic în preajma „înțelepciunii” chineze așa cum se livrează ea în anecdote imemorabile și memorabile. Nu mituri sau parabole, pretext de interminabile interpretări, care mai de care mai subtile. Altceva: înregistrări ale unui moment-ocazie, ale incitației care produce momentul în mișcarea lui simultană de chemare și de retragere.

– Ca să îți-o întorc, literatule, renunță la divagația filosofantă. Se pare că te complaci în sterpitudine. Spune încalte o „anecdotală”.

– Prea bine. Era pe vremea când Wang Huizhi, unul din fiii marelui caligraf, locuia la Shanyin. Într-o noapte a nins din abundență. El s-a trezit din somn, a deschis ferestrele odăii în care dormea, a poruncit să i se aducă de băut și s-a scaldat în luminozitatea răspândită pretutindeni în jur. Apoi a început să străbată încăperea în lung și-n lat, cântând poemul despre *Chemarea la singurătate* de Zuo Si. Brusc și-a amintit de Dai Kui care, pe atunci, se afla la Shan. Și iată-l în plină noapte urcând în barcă și vâslind spre Shan. Trecuse noaptea când Wang Huizhi ajunge subit la casa lui Dai Kui. Îi atinge doar poarta, nu merge însă mai departe, ci face cale-ntoarsă. De ce te-ai întors fără să-l vezi? – fu întrebat. La care el răspunse: am ajuns acolo purtat cu deplină încredere de un elan, de o incitație. Odată aceasta încetând, m-am întors. Ce nevoie mai era să-l văd pe Dai?

– Cam nesărată povestioara.

– Așa ți se pare pentru că voi, filosofii, v-ați dezobișnuit să gândiți ceea ce este nesărat, plat, fad, banal. Mai precis, filosofia s-a constituit în urma și în bună măsură în urmarea acestei dezobișnuiri pe care parțial a și provocat-o. Și mai grav este că această dezobișnuire a uitat de sine și de obiectul ei. Povestioara ne amintește de peisajul chinez sau de stihurile chineze. Personajul care apare în ea nu se constituie în Eu-subiect înzestrat cu voință și rațiune autonome, în Eu-subiect inițiator și obiectivator, ori contemplativ, și aparițiile bruște nu au în ele ceva substanțial, nu sunt subiecte-lucruri, nici substrat-subiect în sens aristotelic: *hypokeimenon* – acel ceva „care zace sub”. Wang Huizhi a rămas celebru în tradiția chineză prin comportamentul său liber. Tot ce are importanță este capacitatea omului de a răspunde adecvat la incitația lumii, a Naturii–„Cer”, a fondului său de imanență procesivă, după modelul anotimpurilor, al bipolarității Yin-Yang, al respirației, al continuității unei pendulări regeneratoare. Este cu totul altceva decât „eul” sieși transparent, stăpân și dominator care vrea să-și impună voința mergând împotriva cursului firesc al lucrurilor. Acțiunii care forțează firea, înțeleptul îi substituie acțiunea care se lasă purtată de curent, asemeni înotătorului care urmează cursul apei (Dao) fără a căuta să-și impună eul. Chinezii din vechime au dat și un nume acestei acțiuni-care-se-acordează-cu-firea, care nu impune nici o constrângere – *wu wei* –, tradus uneori, nu tocmai fericit, prin inacțiune.

Wang Huizhi din „povestioara nesărată” nu constrânge și nu restrânge cu nimic incitația care îl duce și îl aduce înapoi, el nici nu o reține și nu tinde să o construiască mai „logic” conferindu-i o finalitate – *telos* – și descoperindu-i un „sens”, o „noimă”. El „urcă” pe această incitație, se lasă în voia ei, în spontaneitatea ei – *sponte sua*, în chineză *ziran*, „de la sine astfel” – și atunci când incitația încetează, tot ea îl aduce îndărăt. Asta înseamnă, bravul meu gânditor, *vivre à propos*”. Ceea ce nu e tot una cu chietismul.

Cum să-l închipuim pe Wang Huizhi obsedat de întrebările despre care tu te grăbeai să afirmi că îl cuprind și îl străbat pe orice om demn de acest nume? Ori ai putea tăgădui fiului caligrafului „umanitatea”?

– Dacă te irită „universalul” din fraza mea – unul, recunosc, obținut prin naturalizarea spontană a tradiției noastre culturale cu idiomaticul și facultativul ei, firești și naturale și acestea – află că și înțelepciunea chineză proiectează, din perspectiva ei, un universal: „omul superior”, „omul desăvârșit”, „omul sfânt”, „omul autentic”... Și nu cred, repet, că e cazul să facem schimb de universale.

– Nici eu nu cred. Dar este cazul să ne pierdem ingenuitatea peștelui care face una cu apa lui. Și să nu mai rămânem orbi la moduri-de-a-fi-om diferite de al nostru. Să nu ne mai întrebăm, cu prefăcută sau sinceră sau compătimitoare sau revoltată... nedumerire: cum poți să fii persan ori chinez etc.? Sau s-o facem doar preschimbând nedumerirea de orice fel într-o incitație, un *à propos* pentru ca întrebarea să se întoarcă, în firescul ei du-te-vino, de la țintă la sursă, de la lucrul interogată asupra celui ce interoghează. Ea ar putea, bunăoară, să ia forma: cum poți să fii filosof?

– Te interesează condiția de posibilitate, vrei argumente pe care noi le numim transcendente? Ar fi complicat. Îți răspund mai pragmatic, mai pe dimensiunea pragmaticului: dovedești prin ceea ce faci dacă ești sau nu filosof. Copacul e de judecat după fructe, nu după rădăcini. Repet: nu e bine să te joci cu rădăcina.

– Fructele sunt și ele antrenate în multiplele faze ale transformării lui Dao. Chiar și acele fructe ale filosofării noastre dezesperante, fără ieșire „logică”, pe tema sensului vieții și pe cea a morții ineluctabile. Filosofare care nu e atât de naturală pe cât suntem *noi* înclinați în mod natural s-o credem. Ți-aș aduce în fața ochilor „momentul” morții soției lui Zhuangzi. Huizi, venit să-i prezinte compasiunea sa, îl găsi pe înțeleptul daoist stând

ghemuit, cu genunchii depărtați: bătea într-o oală și cânta. Contrariat, Huizi îi spuse Maestrului: „Când ai trăit împreună cu cineva, cu care ai crescut copii și ai îmbătrânit, e deja culmea să nu-i deplângi moartea, dar să stai și să bați într-o oală și să cânti e prea de tot!”

– Și ce i s-a răspuns?

– Că se înșeală. Că în clipa morții soției a simțit imensitatea pierderii. Atunci, a continuat Înțeleptul, am început să urc la originea pierderii. A fost o vreme când nu exista viață, o vreme când nu exista formă, o vreme când nu exista suflu vital. „Dintr-un amestec amorf, ceva s-a transformat și a apărut suflul vital; în suflul vital ceva s-a transformat și au apărut formele; ceva din forme s-a transformat și a apărut viața. Or, acum, după o altă transformare, ea – adică soția lui – s-a dus în împărăția morții, însoțind astfel ciclul celor patru anotimpuri, primăvară, vară, toamnă, iarnă. În clipa în care s-a culcat să doarmă în cea mai mare dintre locuințe, n-am putut decât s-o plâng, dar mi-am dat seama că nu înțeleg nimic din destin, de aceea am încetat să mai plâng”.

Sinologii deprinși cu reflecția critică – ceea ce americanii au numit *critical thinking* – ne avertizează pe bună dreptate că prin traducere în limbile noastre europene – limbi care cunosc conjugarea, articolul, distincția între diateza activă și cea pasivă, verbul *a fi* cu posibilitatea de a-l substantiva, de a-l pune în poziție de predicat etc. –, textele chineze vechi suferă distorsiuni și pierderi inevitabile. Felul nostru de a căuta și de a reda „sensul” nu corespunde – se subliniază în cartea de care îți aminteam – „vagului” și „infrasensului” și „aluzivului” din acele texte.

– Chiar și calificările „vag”, „infrasens”..., croite după logica noastră opozitivă, ne pot pune pe piste false.

– N-avem încotro. Trebuie să producem și să marcăm o diferență exterioară, de pildă între tradiția chineză și cea europeană, cu resursele și în interiorul celei din urmă, ca și cum

Cuprins

1	Și el când dansează, doarme	7
2	Palimpsest	18
3	Trăgeți-i de limbă	20
4	În semn de ... legitimă apărare	22
5	Cu boi cu tot	23
6	Apoi deschise ochii	24
7	Un mediu unde se constituie media	25
8	Reflecții de gazetar	26
9	Să-ți mai citesc una	29
10	O gravă insomnie	30
11	De-aia spun eu	32
12	Ca să stăpânească ziua	33
13	Ochi și cuvinte	35
14	Sughitau	41
15	Pe gustul fiului său	42
16	Miraculosul prin excelență	44
17	Nedumerire stăruitoare	45
18	O făcurăm și pe-asta	46
19	Fără perdea, cu puncte-puncte	47
20	Pentru a-și dovedi că nu visează	50
21	Și cine s-o suporte ?	51
22	Un supraom își anunță venirea	52
23	Semnul de carte	54
24	Ciocul ciurii prin limbă	59
25	Rămăsese doar neantofania	61
26	Întrebare nepusă	62
27	Poate că totul se săvârșise	64
28	Față către față	65
29	Deșteaptă-te române !	69
30	Să ascult de el	69
31	Despre românitătea noastră profundă	70
32	Ratase intrarea în atmosferă	73
33	Și din Sinope vine	74
34	Oare învățase a muri?	76
35	Încă un rând	78
36	Totul este deșărtăciune	83
37	Restul vine de la sine	85
38	Și o porni agale	87
39	Poate și să-l șteargă	89
40	Vorba nu ne omoară	90
41	Ghilimele între ghilimele	92
42	Imersiune vs teatralitate	92
43	Accentul logic cade pe dementă	96
44	De nu s-ar pierde... ..	96
45	Întrebare de diavol	97
46	Fă-o singur	98
47	De-ale genitivului	99
48	Numai Dumnezeu știe	109
49	Scutura preșul	110

50	Și restul?	112
51	Mai bine îl desenezi	113
52	Oare cum?	115
53	Îngrijorare	115
54	În părtașie cu ea	116
55	Auziți și voi...?	141
56	Și încă la superlativ	141
57	Început de pandemie	142
58	Truisme despre „trivial”	143
59	Norocul lor era... ..	149
60	Anaconda	152
61	N-a vrut să tacă la telefon	154
62	Mulțumit că i se dă de lucru	157
63	Tăticule, atunci nu-l mai termin	158
64	Am dovezi	159
65	Piedică înțelegerii	165
66	Mai caută-mă, javră!	166
67	Censură transcendentă/cenzură cosmică	167
68	Această dată alta	170
69	Pun de o...nemurire	171
70	Dormi, e cald acolo	171
71	Nostalgie	173
72	Idioată ce sunt	174
73	Se dumnezeia(u)?	175
74	Pentru mine nu există acasă	176
75	Ne mai străbate încă	177
76	Îngrijească-se ea însăși de sine	178
77	Cine să-l mai tragă de limbă?	181
78	Îi întoarse spatele, telefonic	183
79	Fiecare în ceața lui	188
80	Definitiv și irevocabil	189
81	Pe-tite-pomme	190
82	Reverie de insomniac	192
83	Cu răbdare și tutun	193
84	Era totuși necopt	194
85	Dacă va fi mers cât trebuie	196
86	Întrebare de filosof	200
87	Dialectizare	200
88	Ori așezat pe ea	201
89	Metamorfoze	202
90	Diferențe diferite	204
91	Micul marele monstru	205
92	Și multă vreme nu mai jucară	205
93	Mai bine un:na	207
94	Iarba mării se încolăcise	209
95	Face cale întoarsă	211
96	Somniferul fusese eficace	212
97	Ca o abandonare în abandon	215
98	Teama lui cea mare	217
99	...Se frâng și se revarsă	218
100	Să fie aici ceva...?	220
101	Omule, pe curând !	227